

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1.

- α. «Φεντερασιόν»: σελίδα 46: « Η κατάσταση αυτή ...ιδεολογίας στη χώρα.»
- β. «Πεδινοί»: σελίδα 77: « Οι πεδινοί είχαν ... και στους μικροκαλλιεργητές.»
- γ. «Εθνικό Κόμμα»: σελίδα 92: « Το Εθνικό Κόμμα... να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.»

- A2. α. Λ
β. Σ
γ. Σ
δ. Σ
ε. Λ

ΘΕΜΑ Β1.

Σελίδες 215-216: « Το κίνημα του Θεορίσου ... της οριστικής του επίλυσης.»

ΘΕΜΑ Β2.

Σελίδα 52: « Η Ελλάδα του μεσοπολέμου ... μέσα στην καταστροφή.»

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1.

Η Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου έδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση των πολιτικών πραγμάτων, καθώς και οι πολιτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις των κομμάτων εκφράστηκαν με μεγαλύτερη σαφήνεια και τα κόμματα άρχισαν να παίζουν ενεργότερο ρόλο στην πολιτική ζωή της χώρας.

α) Η δυναμική παρουσία των κομμάτων στην πολιτική ζωή της χώρας αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι τρεις ηγέτες τους διηύθυναν τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης κατά το 1843 – 1844. Οι ηγέτες αυτοί κατόρθωσαν να αποφύγουν τις ακραίες θέσεις, να επιβληθούν στις ριζοσπαστικές ομάδες των κομμάτων τους και να πάρουν από κοινού αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις. Οι κομματικές παρατάξεις συμφώνησαν στην ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικά ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα: η ισότητα απέναντι στο νόμο, η απαγόρευση της δουλείας, το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου, η ελευθερία

γνώμης και τύπου, η προστασία της ιδιοκτησίας, η δωρεάν εκπαίδευση. Όλοι οι αντιπρόσωποι συνειδητοποίησαν ότι υπήρχαν αξίες και δικαιώματα που έπρεπε να προστατευτούν από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Μια αδυναμία ήταν το ότι δεν κατοχυρώθηκε συνταγματικά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνετairίζεσθαι, πράγμα που μπορούσε να φέρει εμπόδια στη συγκρότηση κομματικών μηχανισμών.

β) Με άλλες διατάξεις του συντάγματος του 1844, όπως επιβεβαιώνει και το πρώτο παράθεμα, κατοχυρώνονταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοπορία. Σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο, για να αποκτήσει κανείς το δικαίωμα ψήφου έπρεπε να είναι άρρενος φύλου, να έχει συμπληρώσει το 25ο έτος της ηλικίας του και να κατέχει ιδιοκτησία ή να ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στην περιοχή όπου θα ασκούσε το δικαίωμα του εκλέγειν. Εφόσον, όμως, ήταν υπόδικος για κακούργημα, είχε στερηθεί με δικαστική απόφαση το εκλογικό δικαίωμα ή είχε απολέσει το δικαίωμα της ελεύθερης διαχείρισης των περιουσιακών του στοιχείων, τότε έχανε το δικαίωμα ψήφου.

Επίσης, οριζόταν η εκλογική διαδικασία, με «πλειοψηφικό σύστημα δύο γύρων», σύμφωνα με την οποία οι εκλογείς μπορούσαν να δώσουν θετική ψήφο σε όσους υποψηφίους ήθελαν, συμπληρώνοντας ψηφοδέλτια, ακόμη και διαφορετικών Συνδυασμών.

γ) Στο σύνταγμα καθορίστηκαν και οι βασιλικές εξουσίες. Μεταξύ των σπουδαιότερων ήταν η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας από κοινού με τη Βουλή και τη Γερουσία, όπως όριζε το άρθρο 15 του συντάγματος. Μάλιστα, η νομοθετική πρωτοβουλία και το δικαίωμα της κυρώσεως των νόμων ανήκαν σε αυτόν. Πάντως, έστω και με αυτόν τον τρόπο, το Σύνταγμα του 1844 εισήγαγε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

Παράλληλα, ο βασιλιάς ήταν ο αρχηγός του κράτους και του στρατού. Ανάλογες πληροφορίες παρέχει και το δεύτερο ιστορικό παράθεμα στο οποίο ο βασιλιάς χαρακτηρίζεται «ανώτατος άρχοντας», «αρχηγός του κράτους» και «ανώτατο και κυρίαρχο όργανό του». Η μοναρχική πηγή εξουσίας αποδεικνύεται άλλωστε από το γεγονός ότι ο βασιλιάς αναγνωριζόταν στο Σύνταγμα ως πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο και από το ότι η δικαιοσύνη πηγάζε από αυτόν και απονεμόταν εν ονόματί του, όπως όριζε το άρθρο 21.

Καμία πράξη του βασιλιά, όμως, δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Οι υπουργοί, ωστόσο, διορίζονταν σύμφωνα με το άρθρο 20 από τον ίδιο τον βασιλιά και η εκτελεστική εξουσία ανήκε σε αυτόν. Και μόνον, όμως, η παραχώρηση συντάγματος εκ μέρους του συνιστούσε περιορισμό της μέχρι τότε απόλυτης εξουσίας του, ενώ, ο ίδιος

βέβαια, αναγνώριζε μόνον εκείνους τους περιορισμούς που είχαν διατυπωθεί ρητά στο Σύνταγμα.

Προβλεπόταν, επίσης, η ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας. Οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα διατηρούσαν το αξίωμά τους ισόβια. Αυτός ακριβώς ο διορισμός των μελών της Γερουσίας από τον βασιλιά και το δικαίωμα του να διαλύει τη Βουλή, χωρίς κανέναν περιορισμό, αποδεικνύει, πάντως, ότι ο βασιλιάς, παρά τους όποιους περιορισμούς έθετε το Σύνταγμα, συνέχιζε να κατέχει εκτεταμένες αρμοδιότητες.

Συνταγματική πρόβλεψη για τα κόμματα δεν υπήρξε. Το άρθρο 59 του Συντάγματος όριζε απλά ότι η Βουλή συγκροτούνταν από πολίτες που διέθεταν το δικαίωμα να εκλεγούν στο βουλευτικό αξίωμα, σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο. Γι' αυτό το λόγο, ο κανονισμός της Βουλής προέβλεπε ότι η σύνθεση των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα γινόταν με κλήρωση. Αυτό αναγκαστικά οδηγούσε τις παρατάξεις σε διαβουλεύσεις και, ορισμένες φορές, σε συναίνεση.

Καταληκτικά, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας δημιούργησε νέους όρους για την πολιτική και κομματική δράση, καθώς ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για τη συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο και διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων. Αν και οι φιλελεύθερες πολιτικές διαδικασίες και η λειτουργία κομμάτων ήταν προϊόν μιας μικρής πολιτικής ηγετικής ομάδας, δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και αναπτύχθηκαν κατά μίμηση δυτικών προτύπων, ο κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα ριζώσε και ακολούθησε τους δικούς του δρόμους, για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες, τα προβλήματα και τα αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας.

ΘΕΜΑ Δ1.

Η ελληνική κυβέρνηση, μπροστά στο τεράστιο έργο της περίθαλψης και αποκατάστασης των προσφύγων που έπρεπε να αναλάβει, ζήτησε τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Με πρωτοβουλία της ΚΤΕ, το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Για την αποκατάσταση των προσφύγων η ΕΑΠ έλαβε υπόψη ανάμεσα σε άλλες παραμέτρους και τις **αντικειμενικές συνθήκες**.

Η ΕΑΠ διέκρινε την αποκατάσταση των προσφύγων σε αγροτική (παροχή στέγης και κλήρου στην ύπαιθρο) και αστική (παροχή στέγης στις πόλεις). Μολονότι οι περισσότεροι πρόσφυγες ασκούσαν στην πατρίδα τους «αστικά» επαγγέλματα (σχετικά με το εμπόριο, τη βιοτεχνία - βιομηχανία κ.τ.λ.), δόθηκε το βάρος στη γεωργία, γιατί υπήρχαν τα

μουσουλμανικά κτήματα (κυρίως στη Μακεδονία, αλλά και στην Κρήτη, τη Λέσβο, τη Λήμνο και αλλού). Το κείμενο της **πηγής** αναφέρεται στις περιοχές του βορρά, που παρέμεναν «σχετικά έρημες», ακόμη και μετά την αποχώρηση των μουσουλμάνων ανταλλάξιμων.

Παράλληλα, αφενός η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες και αφετέρου εξυπηρετούσε τον προσανατολισμό της ελληνικής οικονομίας που βασιζόταν ανέκαθεν στη γεωργική παραγωγή. Στο κείμενο του **παραθέματος** καταγράφονται οι δαπάνες που διατέθηκαν για τα προγράμματα της υπαίθρου (10,5 εκατ. στερλίνες), για τις οποίες ο συγγραφέας εκτιμά είναι σαφώς υπέροστερες σε σχέση με τα 2 εκατ. στερλίνες που δαπανήθηκαν για τα **στεγαστικά προγράμματα των πόλεων**. Στο σημείο αυτό το **παραθέμα** σημειώνει την ένσταση που διατυπώθηκε για την ετεροβαρή κατανομή των κονδυλίων από την ΕΑΠ με τη φράση «προκατάληψη υπέρ των αγροτών», γεγονός που ίσως συνδέεται και με τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν σε βάρος του συγκεκριμένου οργανισμού με τη λογική ότι περιπτώσιακά το έργο της γινόταν βιαστικά, πρόχειρα, εμπειρικά και εξυπηρετούσε άμεσες ανάγκες και πολιτικές σκοπιμότητες.

Επιπλέον, υπήρχε η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί εργατικού προλεταριάτου. Το **ιστορικό παράθεμα του Br. Clark**, στην πρώτη παράγραφο, τεκμηριώνει την ισχυρή πιθανότητα έξαρσης εσωτερικών αναταραχών στα αστικά κέντρα και τους φόβους των ιθυνόντων για μαζικές διαδηλώσεις των προσφύγων, οι οποίοι με το άγχος της επιβίωσης και ζώντας σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης κατηγορούσαν ήδη το ελληνικό κράτος ότι σφαγίασε το δίκαιο και τα συμφέροντά τους με τη Σύμβαση Ανταλλαγής (1923) σε μια προσπάθεια να διεκδικήσουν περισσότερα και να βελτιώσουν τη ζωή τους.

Στις **επαπειλούμενες αντιδράσεις των προσφύγων** για τις ανθυγιεινές συνθήκες ζωής στις υπερπλήρεις πόλεις (διόγκωση Αθήνας, Πειραιά, Θεσσαλονίκης και άλλων αστικών κέντρων) και κωμοπόλεις – σύμφωνα με τα στοιχεία του **παραθέματος** - πρέπει να προστεθούν και οι διαφαινόμενες εντάσεις με τους ντόπιους λόγω του ανταγωνισμού που θα ανέκυπτε στην οικονομική ζωή και ιδιαίτερα στην αγορά εργασίας μεταξύ προσφύγων και γηγενών εξαιτίας της δυσφορίας των τελευταίων. Οι αλληλοκατηγορίες και τα αντικρουόμενα συμφέροντα προσφύγων - γηγενών πιθανόν να δυναμίτιζαν τις μεταξύ τους σχέσεις, να προκαλούσαν διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και να οδηγούσαν σε ανοιχτή σύγκρουση μεταξύ των δύο πληθυσμιακών ομάδων. Με αυτή την αρνητική προοπτική εξηγείται στο **παραθέμα** η κυβερνητική πολιτική προώθησης των προσφύγων στις αγροτικές περιοχές και η αγροτική αποκατάστασή τους στη Μακεδονία «όσο πιο γρήγορα τόσο το καλύτερο» .

Εξάλλου, δόθηκε προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη καθώς ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τα μουσουλμανικά κτήματα και τα κτήματα των Βουλγάρων μεταναστών (σύμφωνα με τη συνθήκη του Νείγυ). Αυτό θα καθιστούσε τους πρόσφυγες αυτόρχεις σε σύντομο χρονικό διάστημα και θα συντελούσε στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής. Επίσης θα καλυπτόταν το δημογραφικό κενό που είχε δημιουργηθεί με την αναχώρηση των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και τις απώλειες που προκάλεσαν οι συνεχείς πόλεμοι (1912-1922). Επιπλέον, έτσι εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές και εξασφαλιζόταν – σύμφωνα με την **πηγή** - η ακεραιότητα της βόρειας Ελλάδας απέναντι στις «εδαφικές βλέψεις» των Σλάβων γειτόνων.

Συμπληρωματικά σε όσα προαναφέρθηκαν λειτουργεί και ο **πίνακας** που παρουσιάζει την κατανομή των προσφύγων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα βάσει των στατιστικών δεδομένων που προέκυψαν από την απογραφή η οποία διενεργήθηκε το 1928. Τα υψηλά ποσοστά εγκατάστασης στη Μακεδονία (52.2%) αποκαλύπτουν τις προθέσεις της ΕΑΠ για την αξιοποίηση των κτηματικών περιουσιών που εγκατέλειψαν οι ανταλλάξιμοι μουσουλμάνοι σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής (30 Ιανουαρίου 1923) και οι Βούλγαροι μετανάστες της συνθήκης του Νείγυ (Νοέμβριος του 1919). Μικρότερο ποσοστό προσφύγων εγκαταστάθηκε στη Δυτική Θράκη (8.8.%). Η διαφορά σε σχέση με τη μαζική εγκατάσταση στη Μακεδονία οφείλεται στο γεγονός ότι σύμφωνα με τη Σύμβαση Ανταλλαγής του 1923 οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή (όπως και οι ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, Ίμβρου και Τενέδου). Παράλληλα, η εκεί εγκατάσταση συνδέεται και με τη διάκριση των προσφύγων σε αστούς και αγρότες, καθώς η ΕΑΠ προώθησε την εγκατάσταση αγροτών σε μέρη στα οποία θα μπορούσαν να συνεχίσουν καλλιέργειες στις οποίες ήταν ειδικευμένοι. Με τη συγκεκριμένη λογική καλλιεργητές δημητριακών εγκαταστάθηκαν σε πεδινά μέρη της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, καπνοπαραγωγοί σε κατάλληλα εδάφη στην Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, και σιροτρόφοι στο Σουφλί, στην Έδεσσα και αλλού.

Η εγκατάσταση των προσφύγων στη Βόρεια Ελλάδα, σε παραμεθόριες περιοχές αντανακλά τη στρατηγική επιδίωξη του ελληνικού κράτους να κατοχυρώσει τα εδάφη που ενώθηκαν στον εθνικό κορμό με τους Βαλκανικούς πολέμους. Εξάλλου, η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας με τον εποικισμό των αραιοκατοικημένων περιοχών της από πρόσφυγες εξασφάλισε την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας έναντι αναθεωρητικών βλέψεων κυρίως της Βουλγαρίας, καθώς έχει προηγηθεί ο ανταγωνισμός Ελλάδας – Βουλγαρίας για την επικράτηση στην υπό οθωμανική τότε κυριαρχία Μακεδονία (Μακεδονικός αγώνας 1904).

Στα νησιά του Ανατολικού Αιγίου (λ.χ. Λέσβο και Λήμνο) και στην Κρήτη συγκεντρώθηκαν περίπου 90.000, συνολικά ποσοστό (7.4%) γεγονός που συνδέεται με την ύπαρξη εκεί των μουσουλμανικών κτημάτων αλλά και την πρόθεση «εξελληνισμού» των συγκεκριμένων περιοχών της χώρας. Στην Κρήτη, εξάλλου, εγκαταστάθηκαν κυρίως πρόσφυγες – αμπελουργοί, προκειμένου να συνεχίσουν εκεί την καλλιέργεια που ήδη γνώριζαν. Στη Θεσσαλία η εγκατάσταση του 2.8% των προσφύγων συνδέεται με την αξιοποίηση των καλλιεργήσιμων εδαφών που προέκυψαν από τις απαλλοτριώσεις λόγω της αγροτικής μεταρρύθμισης και της αναδιανομής που ανήλθε εκεί στο 68%.

Χωρίς να θεωρούνται **άμεσα συνδεδεμένες με το ζητούμενο της αγροτικής αποκατάστασης των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη** είναι δυνατόν να σημειωθούν τα παρακάτω στοιχεία που συμβάλλουν στην ευρύτερη κατανόηση του θέματος της εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα. Η κατανομή των προσφύγων στη Στερεά Ελλάδα συνδέεται πιθανόν με την αστική τους αποκατάσταση (η αυξημένη ποσοστώς σχετίζεται και με τη συσσώρευση προσφύγων στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας – Πειραιά που είχε ως αποτέλεσμα τον διπλασιασμό του πληθυσμού της πρωτεύουσας). Στις Κυκλάδες και στα Ιόνια νησιά η εγκατάσταση πιθανόν να έχει άμεση σχέση και με την αλιεία, ασχολία με την οποία καταγίνονταν οι πρόσφυγες στις πατρίδες τους. Η περιορισμένη εγκατάσταση στην Ήπειρο (0.7%) εξηγείται έμμεσα με την προσπάθεια ενίσχυσης της εθνολογικής σύστασης της συγκεκριμένης περιοχής που αντιμετώπιζε προβλήματα ομοιογένειας (το 1914 υπήρχαν εκεί 38.000 μουσουλμάνοι αλβανικής καταγωγής και μερικές χιλιάδες Εβραίοι), αλλά και με την έλλειψη εκεί αγροτικών εκτάσεων για διανομή στους πρόσφυγες, εξήγηση που μάλλον ισχύει και για την περιορισμένη εγκατάσταση προσφύγων στην Πελοπόννησο (2.3%).